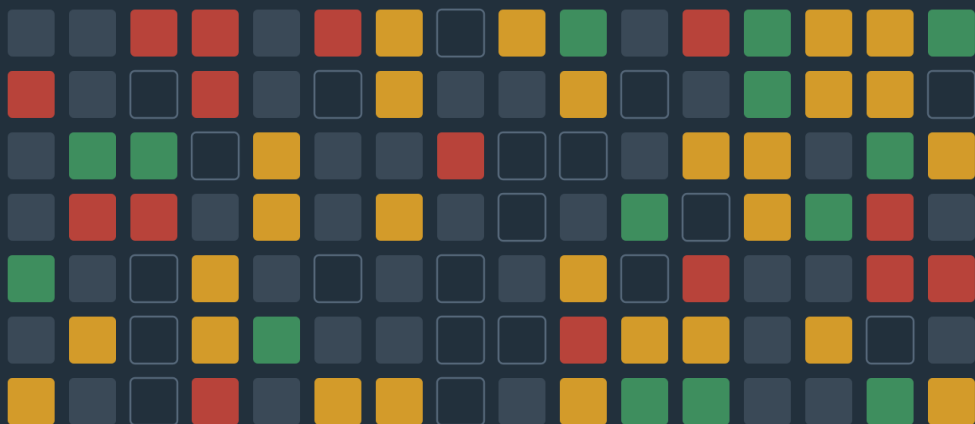

■ ISPUNJENO

■ DJELIMIČNO

■ NEISPUNJENO

IZVJEŠTAJ O PRAĆENJU · LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Obećano, a ne i ostvareno

Preporuke međunarodnih tijela o pravu na obrazovanje
Roma i Egipćana u Crnoj Gori i njihovo sprovođenje

Obećano, a ne i ostvareno

Preporuke međunarodnih tijela o pravu na obrazovanje Roma i Egipćana u Crnoj Gori i njihovo sprovođenje

IZDAVAČ	NVU „Centar za društvenu podršku”, Podgorica
VRSTA PUBLIKACIJE	Izvještaj o praćenju (analiza dokumenata međunarodnih mehanizama i javnih izvještaja)
OBLAST	Zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava - pravo na obrazovanje
MJESTO I VRIJEME	Podgorica, jul 2025.

Publikacija se zasniva na javno dostupnim dokumentima objavljenim do jula 2025. godine, navedenim u popisu izvora. Ocjene sprovođenja preporuka predstavljaju procjenu autora i ne odražavaju nužno stavove institucija i tijela čiji su dokumenti analizirani.

Sadržaj

	Rezime	4
01	Zašto pratimo preporuke	5
02	Ko prati Crnu Goru	6
03	Polazna slika	8
04	Preporuke i njihovo sprovođenje.....	10
05	Zbirni pregled	16
06	Preporuke	17
	Zaključak	19
	Izvori	19

Rezime

Crna Gora je u posljednjih sedam godina od međunarodnih tijela za ljudska prava dobila niz preporuka o obrazovanju romske i egipćanske djece. Ovaj izvještaj ih sabira na jedno mjesto, upoređuje ih s onim što je država preduzela i daje ocjenu za svaku od devet tema.

0 / 7 / 2

Od devet praćenih tema, nijednu ne ocjenjujemo kao ispunjenu, sedam kao djelimično ispunjene, a dvije kao neispunjene.

2019 → 2024

Iste preporuke vraćaju se iz ciklusa u ciklus: građansko vaspitanje kao obavezan predmet, romski jezik u obrazovanju, broj saradnika u inkluziji, prelazak u srednju školu.

+85%

Broj romskih i egipćanskih učenika u srednjim školama porastao je sa 112 (2016) na 207 (2021/22) - vidljiv, ali skroman pomak.

75%

Mladih iz romskih naselja srednjoškolskog uzrasta van je škole, prema istraživanju MICS iz 2018, naspram 6% na nivou države.

70 → 35

Toliko djece dolazilo je na jednog saradnika u socijalnoj inkluziji prema nalazu iz 2024; država najavljuje prepolovljavanje tog odnosa.

Zašto pratimo preporuke

PRAVO NA OBRAZOVANJE KAO OBAVEZA DRŽAVE

Obrazovanje nije samo javna usluga, već ljudsko pravo koje država duguje svakom djetetu, bez diskriminacije. Za romsku i egipćansku djecu u Crnoj Gori ovo pravo je godinama bilo više deklarativno nego stvarno: niska uključenost u predškolsko vaspitanje, visoko osipanje nakon osnovne škole, segregisane sredine i djeca bez ličnih dokumenata.

Crna Gora je preuzela jasne međunarodne obaveze, a njihovo ispunjavanje redovno prate nezavisna tijela Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope. Ta tijela ne donose presude, već **preporuke**. Upravo zato je važno da neko prati šta se s njima događa - da li se sprovode, djelimično sprovode ili ponavljaju iz izvještaja u izvještaj. Ovaj dokument to čini za oblast obrazovanja Roma i Egipćana.

Pravni okvir

INSTRUMENT	RELEVANTNA ODREDBA
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	Čl. 13 - pravo svakoga na obrazovanje; osnovno obrazovanje obavezno i besplatno.
Konvencija o pravima djeteta	Čl. 28 i 29 - pravo djeteta na obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti i ciljevi obrazovanja.
Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rase diskriminacije	Čl. 5(e)(v) - jednakost u uživanju prava na obrazovanje i osposobljavanje.
Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina	Čl. 12 - jednake mogućnosti pristupa obrazovanju; čl. 14 - pravo na učenje manjinskog jezika.
Evropska konvencija o ljudskim pravima	Čl. 2 Protokola br. 1 - pravo na obrazovanje, u vezi s čl. 14 - zabrana diskriminacije.
Ustav Crne Gore	Jemči pravo na školovanje pod jednakim uslovima i obavezno besplatno osnovno školovanje, kao i posebna prava manjina u obrazovanju.
Domaći zakoni	Zakon o zabrani diskriminacije; Zakon o manjinskim pravima i slobodama; zakoni iz oblasti obrazovanja.

Tabela 1. Osnovni pravni okvir prava na obrazovanje bez diskriminacije.

Evropski sud: segregacija je diskriminacija

Standard koji su postavile presude Evropskog suda za ljudska prava posebno je važan za ovu temu. U predmetima **D.H. i drugi protiv Češke** (2007), **Oršuš i drugi protiv Hrvatske** (2010) i **Horváth i Kiss protiv Mađarske** (2013) Sud je utvrdio da nesrazmjerno upućivanje romske djece u posebne škole ili odvojena odjeljenja može predstavljati diskriminaciju u uživanju prava na obrazovanje, čak i kada ne postoji namjera da se djeca diskriminišu. [ESLJP] Iz toga proizlazi obaveza države ne samo da ne segregira, već i da aktivno otklanja posljedice prostorne i obrazovne odvojenosti.

02

Ko prati Crnu Goru

MEHANIZMI, CIKLUSI I POSLJEDNJI DOKUMENTI

Obrazovanje Roma i Egipćana u Crnoj Gori prati nekoliko međunarodnih mehanizama, svaki sa svojim ritmom izvještavanja. Najdetaljnije se ovom temom bavi Savjetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, čija dva posljednja mišljenja (2019. i 2024) omogućavaju da se isti problemi posmatraju u razmaku od pet godina.

MEHANIZAM	POSLLJEDNJI DOKUMENT	FOKUS RELEVANTAN ZA TEMU
Savjetodavni komitet Okvirne konvencije (Savjet Evrope)	Četvrto mišljenje, usvojeno 30. 5. 2024, objavljeno 10. 10. 2024; komentari Vlade 7. 10. 2024.	Pristup obrazovanju, saradnici u inkluziji, segregacija, romski jezik
Komiteo za ukidanje rasne diskriminacije (UN)	Zaključna zapažanja CERD/C/MNE/CO/4-6, 2018.	Osipanje, rani brakovi, upis u matične knjige
Komiteo za prava djeteta (UN)	Zaključna zapažanja CRC/C/MNE/CO/2-3, 2018.	Upis rođenja i dokumenti romske djece
Univerzalni periodični pregled (UN)	Četvrti ciklus: pregled 8. 5. 2023, ishod usvojen 2. 10. 2023.	Diskriminacija manjina; 247 preporuka
Evropska komisija	Izveštaj o Crnoj Gori 2024 (oktobar 2024).	Sprovođenje strategije i Poznanjske deklaracije
Zaštitnik ljudskih prava i sloboda	Izveštaj o položaju Roma i Egipćana za 2022. (predstavljen maja 2023). [ZLJP 2023]	Diskriminacija, obrazovanje, segregisana naselja

Tabela 2. Mehanizmi praćenja i posljednji dokumenti dostupni do jula 2025.

U četvrtom ciklusu Univerzalnog periodičnog pregleda Crna Gora je dobila 247 preporuka, od kojih je prihvatila 226, a 21 primila k znanju. [\[UPR 2023\]](#) Evropska komisija u izvještaju za 2024. godinu konstatuje da su najranjivije grupe, uključujući Rome i Egipćane, i dalje izložene diskriminaciji i poziva na suštinski napredak u sprovođenju strateških mjera i obaveza iz Poznanjske deklaracije o integraciji Roma iz 2019. godine. [\[EK 2024\]](#)

METODOLOŠKA NAPOMENA

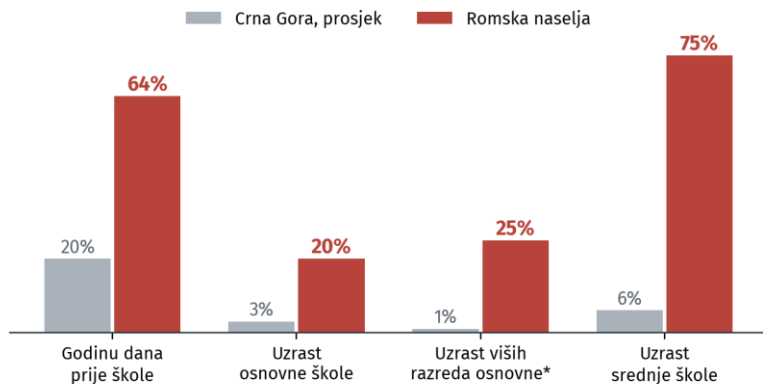
Izvještaj se zasniva isključivo na javno dostupnim dokumentima objavljenim do jula 2025. godine. Ocjene su naše i predstavljaju stručnu procjenu na osnovu dostupnih podataka, a ne zvaničnu ocjenu međunarodnih tijela. Tamo gdje podaci nijesu bili dostupni ili provjerljivi, to je navedeno. Oznake izvora u vitičastim zagradama razriješene su u popisu na kraju publikacije.

03

Polazna slika

ŠTA KAŽU PODACI

Najpotpuniji uporedni podaci o obrazovanju djece iz romskih naselja potiču iz istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS), koje su 2018. godine sprovedi Uprava za statistiku i UNICEF. Razlike u odnosu na opštu populaciju su dramatične i rastu sa svakim narednim nivoom obrazovanja. [\[UNICEF 2022\]](#)

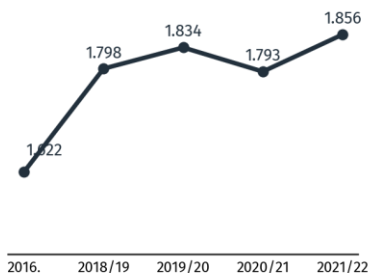

Grafikon 1. Udio djece van obrazovanja po uzrastu, romska naselja i Crna Gora, 2018. *Kategorija „niže srednje” u metodologiji MICS u Crnoj Gori odgovara višim razredima devetogodišnje osnovne škole. Izvor: UNICEF (2022), na osnovu MICS 2018.

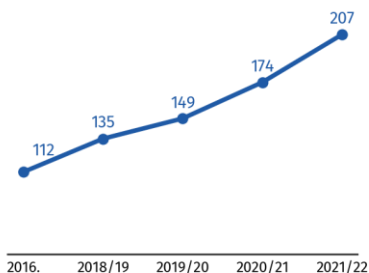
Dvije trećine djece iz romskih naselja nije uključeno u obrazovanje godinu dana prije polaska u školu, a tri četvrtine mladih srednjoškolskog uzrasta nije u školi. Kritična tačka je, dakle, dvostruka: **ulazak** u sistem (predškolsko) i **prelazak** iz osnovne u srednju školu.

Administrativni podaci države pokazuju kontinuiran, iako spor, rast broja upisanih učenika. Prema Četvrtom izvještaju Crne Gore Savjetu Evrope, broj romskih i egipćanskih učenika u osnovnim školama porastao je sa 1.622 u 2016. na 1.856 u školskoj 2021/22, a u srednjim školama sa 112 na 207 - rast veći od 80%. [\[IZV 2022\]](#) [\[STR 2021\]](#)

Osnovna škola

Srednja škola

Grafikon 2. Broj romskih i egipćanskih učenika u osnovnim i srednjim školama. Izvori: Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025 (2018/19-2020/21); Četvrti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije (2016. i 2021/22). Podatak za 2017/18. nije objavljen u istoj seriji.

Brojke za predškolsko vaspitanje gotovo da stoje u mjestu: 190 djece 2017, 224 u 2020/21. i 192 u 2021/22. godini. [\[IZV 2022\]](#) Na visokoškolskom nivou riječ je o svega desetak studenata godišnje - za stipendije se u akademskoj 2021/22. prijavilo njih 12.

O UPOREDIVOSTI PODATAKA

Državni podaci obuhvataju upisane učenike koji se izjašnjavaju kao Romi i Egipćani, dok MICS mjeri obuhvat djece koja žive u romskim naseljima. Ove dvije vrste podataka nijesu direktno uporedive. Uz to, različiti državni dokumenti za istu školsku godinu ponekad navode neznatno različite brojke (npr. 1.793 i 1.798 osnovaca za 2018/19). Odsustvo jedinstvene, redovno objavljivane serije podataka i samo je jedan od nalaza ovog izvještaja.

04

Preporuke i njihovo sprovođenje

DEVET TEMA, DEVET OCJENA

U nastavku za svaku temu navodimo šta su međunarodna tijela tražila, šta je država preduzela prema sopstvenim izvještajima i šta o tome kažu nezavisni nalazi. Ocjena koristi tri stepena:

ISPUNJENO	DJELIMIČNO	NEISPUNJENO
Preporuka je suštinski sprovedena i efekti su vidljivi.	Preduzete su konkretne mjere, ali nedovoljnog obima ili bez dokaza o efektima.	Mjere izostaju ili je stanje nepromijenjeno u odnosu na raniji ciklus.

TEMA 1

Pohađanje nastave i osipanje

DJELIMIČNO

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2019 Preduzeti dalje korake za poboljšanje pohađanja nastave romske i egipćanske djece (preporuka za hitno djelovanje).

CERD 2018 Komitet je izrazio zabrinutost zbog niskog procenta djece koja završavaju osnovnu školu i visokog osipanja u srednjoj školi.

ŠTA JE URAĐENO

- Od 2018/19. Ministarstvo prosvjete obezbjeđuje besplatne komplete udžbenika za sve romske i egipćanske učenike. [\[EPRMJ 2019\]](#)
- Od školske 2017/18. primjenjuje se protokol za prevenciju napuštanja školovanja, a u MEIS su uvedeni pokazatelji ranog upozorenja; komisije za praćenje osipanja formirane su u Podgorici, Nikšiću i Beranama. [\[EPRMJ 2019\]](#)

NAŠA OCJENA

Savjetodavni komitet 2024. godine bilježi napredak u pohađanju osnovne škole, ali i trajne probleme u nastavku školovanja. [\[ACFC 2024\]](#) Mjere postoje, ali nijesu dostupni javni podaci o njihovim efektima - npr. koliko je djece vraćeno u školu kroz mehanizam ranog upozorenja.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2024 Pristup obrazovanju treba unaprijediti, naročito na predškolskom nivou u vezi sa segregacijom.

ŠTA JE URAĐENO

- Organizovane pripremne grupe u devet opština, uz produženje trajanja sa dvije na četiri sedmice; besplatni udžbenici i oslobađanje od troškova. [\[EPRMJ 2019\]](#)
- Nakon zatvaranja segregisanog predškolskog objekta na Koniku, koje je Komitet 2019. ocijenio kao pozitivan korak. [\[ACFC 2019\]](#)

NAŠA OCJENA

Broj upisane djece praktično stagnira (190 → 224 → 192), dok je 64% djece iz romskih naselja van obrazovanja godinu dana prije škole. Kratkotrajne pripremne grupe ne mogu nadomjestiti redovno predškolsko vaspitanje. Ocjena: neispunjeno.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2024 Obezbjediti efektivan pristup srednjem i univerzitetskom obrazovanju, pokriti troškove ispita u završnoj godini srednje škole i garantovati da se stipendije isplaćuju na vrijeme i predstavljaju stvaran podsticaj (preporuka za hitno djelovanje).

ŠTA JE URAĐENO

- Stipendije od 60 eura mjesečno za srednjoškolce i 150 eura za studente; isplatu od januara 2019. vrši Ministarstvo prosvjete. [\[EPRMJ 2019\]](#) [\[IZV 2022\]](#)
- Prema komentarima Vlade iz oktobra 2024, studentske stipendije povećane su sa 150 na 225 eura, uz najavu daljeg povećanja. [\[VLADA 2024\]](#)
- Besplatno polaganje vanrednih ispita za kvalifikacije četvrtog nivoa. [\[EPRMJ 2019\]](#)

NAŠA OCJENA

Broj srednjoškolaca raste, a stipendije su povećane. Međutim, iznos od 60 eura za srednjoškolce nije mijenjan godinama, a javno dostupni podaci ne omogućavaju da se provjeri da li se stipendije isplaćuju redovno - što je Komitet izričito tražio.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2019 Dugoročna podrška programu medijatora u predškolskom i osnovnom obrazovanju.

ACFC 2024 Angažovati veći broj medijatora radi suzbijanja osipanja i izostajanja i kontinuiteta između nivoa obrazovanja.

ŠTA JE URAĐENO

- Broj saradnika rastao je sa 10 (finansiranih kroz Fond za obrazovanje Roma) na 18 iz budžeta Ministarstva, zatim 21 u 2018/19, 22 u 2021/22. i 26 prema komentarima Vlade iz 2024. [\[EPRMJ 2019\]](#) [\[UPR 2020\]](#) [\[IZV 2022\]](#) [\[VLADA 2024\]](#)
- Vlada predlaže izmjenu normativa tako da na jednog saradnika dolazi 35 djece. [\[VLADA 2024\]](#)

NAŠA OCJENA

Program je institucionalizovan i finansira se iz budžeta, što je važan iskorak. Ipak, Komitet je 2024. utvrdio da na jednog saradnika dolazi 70 djece. [\[ACFC 2024\]](#) Najavljeni normativ od 35 djece bio bi suštinska promjena - ukoliko se sprovede i finansira.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2024 Problemi i dalje postoje u sredinama gdje Romi i Egipćani žive u prostornoj segregaciji, koja vodi obrazovnoj segregaciji.

ŠTA JE URAĐENO

- Besplatan prevoz radi desegregacije: od 2019. za oko 400 učenika u Podgorici, Nikšiću i Beranama; prema Vladi, 2024. za preko 600 učenika u Podgorici, Nikšiću, Beranama i Cetinju. [\[IZV 2022\]](#) [\[VLADA 2024\]](#)

NAŠA OCJENA

Prevoz djece u integrisane škole je dokazano koristan, ali ne rješava uzrok - prostornu segregaciju naselja. Standard Evropskog suda zahtijeva aktivno otklanjanje posljedica segregacije, uključujući i na predškolskom nivou, gdje ona prema Komitetu i dalje postoji.

ŠTA JE TRAŽENO

CERD 2018 Komitet je ukazao na visoko osipanje djevojčica iz srednje škole povezano s ranim brakovima; u dijalogu je iznijet podatak da je 41% Romkinja i Egipćanki stupilo u brak prije 18. godine.

ŠTA JE URAĐENO

- Strategija socijalne inkluzije 2021-2025 izričito tretira rane i prinudne brakove. [STR 2021]

NAŠA OCJENA

Savjetodavni komitet 2024. godine bilježi napredak u suzbijanju ranih i prinudnih brakova, kao jedan od razloga boljeg pohađanja osnovne škole. [ACFC 2024] Nedostaju noviji, rodno razvrstani podaci o prelasku djevojčica u srednju školu.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2019 Ponovo uvesti građansko vaspitanje kao obavezan predmet i uvesti obaveznu obuku nastavnika za korišćenje 20% otvorenog dijela kurikuluma (preporuka za hitno djelovanje).

ŠTA JE URAĐENO

- U opštinama sa značajnim romskim stanovništvom u školama se obilježava Međunarodni dan Roma, uz programe upoznavanja s romskom kulturom i istorijom. [VLADA 2024]
- Objavljen je romsko-crnogorski rječnik. [ACFC 2024]

NAŠA OCJENA

Komitet 2024. konstatuje da građansko vaspitanje i dalje nije obavezno, da romski jezik i dalje odsustvuje iz obrazovanja i da u kurikulumima nema sadržaja o kulturi, istoriji i identitetu Roma. [ACFC 2024] Preporuka iz 2019. nije sprovedena.

ŠTA JE TRAŽENO

CERD 2018 Pojednostaviti postupak upisa u matični registar rođenih i obezbijediti upis djece i kada majka nema lični dokument (st. 15(e) i (f)).

CRC 2018 Preporuke o upisu rođenja i dokumentima, s posebnim fokusom na romsku, aškalijšku i egipćansku djecu (st. 28).

ACFC 2024 Bez odlaganja intenzivirati napore na smanjenju (rizika od) apatridije i broja lica bez dokumenata.

ŠTA JE URAĐENO

- Do kraja 2020. riješeno je 15.089 zahtjeva raseljenih i interno raseljenih lica za regulisanje statusa. [\[IZV 2022\]](#)
- Postupak utvrđivanja statusa lica bez državljanstva operativan je od novembra 2018. [\[ISI 2022\]](#)

NAŠA OCJENA

Napredak je značajan, ali preostali slučajevi su najteži. Prema podacima koje navode organizacije civilnog društva, kroz novi postupak je do 2022. status lica bez državljanstva priznat svega devetoro ljudi. [\[ISI 2022\]](#) Dijete bez dokumenata suočava se s preprekama na svakom prelazu - od upisa do diplome.

ŠTA JE TRAŽENO

ACFC 2019 Sarađivati s predstavnicima Roma i Egipćana.

ACFC 2024 Sprovoditi i vrednovati Strategiju 2021-2025 prema potrebama Roma i Egipćana, uz njihovo aktivno učešće i posebnu pažnju na žene i djecu.

CERD 2018 Dostaviti novije razvrstane podatke o društveno-ekonomskom položaju manjina.

ŠTA JE URAĐENO

- Usvojena Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025, s obrazovanjem kao jednom od ključnih oblasti, i akcioni planovi s godišnjim izvještajima. [\[STR 2021\]](#)

NAŠA OCJENA

Strateški okvir postoji, ali ističe 2025. godine. Podaci o obrazovanju nijesu objavljeni kao jedinstvena javna serija, što otežava nezavisno praćenje. Učešće zajednice u planiranju i vrednovanju treba da bude obaveza, a ne dobra praksa.

05

Zbirni pregled

TABELA OCJENA

#	TEMA	IZVORI	OCJENA
1	Pohađanje nastave i osipanje	ACFC 2019, CERD 2018	DJELIMIČNO
2	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	ACFC 2024	NEISPUNJENO
3	Prelazak u srednju školu i na fakultet	ACFC 2024	DJELIMIČNO
4	Saradnici u socijalnoj inkluziji	ACFC 2019, ACFC 2024	DJELIMIČNO
5	Segregacija i desegregacija	ACFC 2024	DJELIMIČNO
6	Rani brakovi i obrazovanje djevojčica	CERD 2018	DJELIMIČNO
7	Romski jezik, kultura i interkulturalno obrazovanje	ACFC 2019	NEISPUNJENO
8	Lični dokumenti i rizik od apatridije	CERD 2018, CRC 2018, ACFC 2024	DJELIMIČNO
9	Učešće zajednice, podaci i praćenje	ACFC 2019, ACFC 2024, CERD 2018	DJELIMIČNO

Tabela 3. Zbirna ocjena sprovođenja preporuka po temama: ispunjeno 0, djelimično 7, neispunjeno 2. Ocjena autora na osnovu dokumenata dostupnih do jula 2025.

Nijedna tema nije ocijenjena kao u potpunosti ispunjena. To ne znači da nema napretka - naprotiv, u većini oblasti postoje konkretne mjere i rast pokazatelja. Znači da se mjere uglavnom sprovode u obimu koji ne prati razmjere problema, i da se njihovi efekti ne mjere javno i sistematski.

Tri obrasca

01 Preporuke se ponavljaju

Građansko vaspitanje, romski jezik i broj saradnika u inkluziji pojavljuju se i u mišljenju iz 2019. i u onom iz 2024. Ponovljena preporuka je signal da odgovor nije bio dovoljan.

02 Mjere prate brojke, a ne ishode

Država izvještava o broju udžbenika, stipendija, autobusa i saradnika. Mnogo rjeđe izvještava o tome koliko je djece zahvaljujući tome završilo razred, upisalo srednju školu ili diplomiralo.

Ulazak u predškolsko i prelazak u srednju školu ostaju tačke na kojima sistem gubi najviše djece. Upravo tu su i međunarodna tijela najkonkretnija u zahtjevima.

06

Preporuke

ŠTA TREBA URADITI DO NAREDNOG CIKLUSA

Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija

- Usvojiti i finansirati normativ od najviše 35 djece po saradniku u socijalnoj inkluziji i proširiti njihov rad na predškolski i srednjoškolski nivo.
- Uvesti javno dostupnu godišnju seriju podataka o upisu, prelasku i završavanju školovanja romske i egipćanske djece, razvrstanu po polu i opštini.
- Revidirati iznos srednjoškolskih stipendija i objavljivati rokove i dinamiku isplate.
- Pokriti troškove ispita u završnoj godini srednje škole, u skladu s preporukom Savjetodavnog komiteta.

Vladi i Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava

- Blagovremeno pripremiti novi strateški dokument za period nakon 2025, uz učešće romskih i egipćanskih organizacija u izradi i vrednovanju.
- Uvesti građansko vaspitanje kao obavezan predmet i sadržaje o romskoj kulturi i istoriji u kurikulumu.
- Okončati rješavanje statusa lica bez dokumenata, s prioriteto za djecu školskog uzrasta.

Lokalnim samoupravama i školama

- Planirati upis u predškolsko vaspitanje kroz aktivno obraćanje porodicama, a ne samo kroz kratke pripremne programe.
- Razvijati integrisane modele stanovanja i školovanja, umjesto trajnog prevoza iz segregisanih naselja.

Civilnom društvu

- Sistematski dostavljati alternativne izvještaje međunarodnim tijelima, s podacima iz terenskog rada.
- Pratiti sprovođenje preporuka između ciklusa, a ne samo u godini izvještavanja.

Pokazatelji za naredni ciklus

POKAZATELJ	ZAŠTO JE VAŽAN
Obuhvat romske i egipćanske djece predškolskim vaspitanjem	Najveći jaz (64% van obrazovanja prema MICS 2018).
Stopa prelaska iz osnovne u srednju školu, po polu	Tačka najvećeg osipanja; ključna za djevojčice.
Broj djece po saradniku u socijalnoj inkluziji	Direktno mjerljiva preporuka ACFC 2024.
Kašnjenje u isplati stipendija (u danima)	Preporuka za hitno djelovanje ACFC 2024.
Broj djece školskog uzrasta bez ličnih dokumenata	Preduslov za sva ostala prava.

Tabela 4. Predlog pokazatelja za praćenje do narednog izvještajnog ciklusa.

Zaključak

Međunarodna tijela već godinama govore Crnoj Gori isto: romska i egipćanska djeca moraju ući u sistem ranije, ostati u njemu duže i biti u njemu jednako vrijedna. Država je odgovorila nizom korisnih mjera - od besplatnih udžbenika i prevoza do stipendija i saradnika u inkluziji - i taj napor treba priznati.

Ali pravo na obrazovanje se ne mjeri brojem mjera, već brojem djece koja stvarno uče, napreduju i završavaju školu. Dok se to ne bude mjerilo i javno objavljivalo, preporuke će se i dalje vraćati iz ciklusa u ciklus. Centar za društvenu podršku će nastaviti da ih prati.

Izvori

OZNAKE KORIŠĆENE U TEKSTU

ACFC 2019	Savjetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2019). Treće mišljenje o Crnoj Gori, usvojeno 7. 3. 2019, objavljeno 2. 10. 2019. Strazbur: Savjet Evrope. https://rm.coe.int/3rd-op-montenegro-en/168096d737
-----------	--

ACFC 2024	Savjetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2024). Četvrto mišljenje o Crnoj Gori, usvojeno 30. 5. 2024, objavljeno 10. 10. 2024. Strazbur: Savjet Evrope. https://rm.coe.int/4th-op-montenegro-en/1680b1c745
VLADA 2024	Vlada Crne Gore (2024). Komentari Vlade Crne Gore na Četvrto mišljenje Savjetodavnog komiteta (primljeni 7. 10. 2024). https://rm.coe.int/4th-com-montenegro-en/1680b1de42
IZV 2022	Crna Gora (2022). Četvrti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (primljen 8. 12. 2022). https://rm.coe.int/4th-sr-montenegro-me/1680a96641
EPRMJ 2019	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (maj 2019). Peti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima. https://wapi.gov.me/download/2b21e4f5-fd99-4843-bd68-82234f441026?version=1.0
CERD 2018	Komitet UN za ukidanje rasne diskriminacije (2018). Zaključna zapažanja o kombinovanom četvrtom do šestom periodičnom izvještaju Crne Gore, CERD/C/MNE/CO/4-6; OHCHR (8. 8. 2018), saopštenje o razmatranju izvještaja Crne Gore. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/08/committee-elimination-racial-discrimination-examines-montenegros-report
CRC 2018	Komitet UN za prava djeteta (2018). Zaključna zapažanja o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore, CRC/C/MNE/CO/2-3.
UPR 2020	Vlada Crne Gore (2020). Srednjoročni izvještaj o sprovođenju preporuka trećeg ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda (period januar 2018 - jun 2020). https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session29/ME/Montenegro3rdCycle.pdf
UPR 2023	Savjet UN za ljudska prava (2023). Izvještaj Radne grupe za Univerzalni periodični pregled - Crna Gora, A/HRC/54/14; OHCHR (2. 10. 2023), sažetak sjednice o usvajanju ishoda. https://www.ohchr.org/en/meeting-summaries/2023/10/human-rights-council-adopts-universal-periodic-review-outcomes-romania
STR 2021	Vlada Crne Gore (2021). Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025 (usvojena septembra 2021). https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/44094b7464e18540b569501bb1974d66.pdf
UNICEF 2022	Sakamoto, J., Fuller, S., Amaro, D. i Wang, Y. (2022). Education Pathways in Roma Settlements: Findings from MICS6 in Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia. UNICEF. https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2022/01/UNICEF-2022-Education-pathways-in-Roma-settlements.pdf
ISI 2022	Phiren Amenca, European Network on Statelessness i Institute on Statelessness and Inclusion (11. 10. 2022). Zajednički podnesak za Univerzalni periodični pregled Crne Gore, 43. sesija. https://files.institutesi.org/UPR43_Montenegro.pdf
EK 2024	Evropska komisija (30. 10. 2024). Montenegro 2024 Report, SWD(2024) 694 final. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Montenegro%20Report%202024.pdf
ZLJP 2023	Savjet Evrope, Kancelarija u Podgorici (4. 5. 2023). Level of discrimination against Roma and Egyptians still high in Montenegro, says Ombudsperson's report (o Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o položaju Roma i Egipćana za 2022). https://www.coe.int/en/web/podgorica/-/level-of-discrimination-against-roma-and-egyptians-still-high-in-montenegro-says-ombudsperson-s-report
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava: D.H. i drugi protiv Češke [VV], presuda od 13. 11. 2007; Oršuš i drugi protiv Hrvatske [VV], presuda od 16. 3. 2010; Horváth i Kiss protiv Mađarske, presuda od 29. 1. 2013. Baza HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int